

Balázs Lajos

**A paraszti „népességpolitika”
és napjaink demográfiai gondjai – Néhány összegező
gondolat**

**Tradition-based Rural Demographic Policy
and Present Demographic Problems – A Few Thoughts in
Summary**

According to the author, demographic problems of Hungarians could be resolved not by returning to a model, which seems certainly anachronistic nowadays, but by an interpretative process based on traditional values (the apperception of the continuity of existence, a system of moral norms, an optimistic world view, pragmatism, etc.)

Először is arról szólok, mi késztetett a téma kutatására, vagyis arról, hogy az átmeneti szokások kutatójaként, illetéktelenül, a magyarság demográfiai kérdéskörébe miért ártottam magam.

Kettős késztetést éreztem a választott téma iránt. Egyrészt a magyarság végzetesnek vélt vagy annak tűnő fogyásának társadalmi, tudományos, egyházi, politikai stb. retorikája, másrészt ama hiányérzetem, hogy a néprajz mint tudomány mintha kimaradt volna (vagy mellőzték) ennek a valóban nemzeti ügynek tekinthető vizsgálatból. Távolról sem a „kotty belé, szilva lé” mentalitása vezérelt.

Személy szerint engem éppen a kudarc, illetve helyben járás jelenségei intettek arra, hogy úgy gondoljam, a negatív demográfiai mutatók vizsgálata nem lehet leszűkített szakmai, népjóléti vagy (párt)politikai kérdés. Ellenkezőleg. A kiterjedt interdiszciplináris megközelítés, a minden lehetséges tényező: a lelki, eszmei, mélylélektani motivációk figyelembevétele is fontosak, még akkor is, ha jelentéktelennek, netán anakronisztikusnak tűnnek. Bizonyára többet felmutatnak a gyermek nemzése és akarása láthatatlan, alig érzékelhető *igen-nem* titkaiból, mint a sokkoló, csupán vészjelző statisztikai mutatók. Meggyőződéssel vallom, hogy *a demográfiai helyzet mindenkori megértéséhez* általában is, de a válságos időszakokban még inkább, *egy közösség, egy nemzet egész műveltségét meg kell szólítani, a kultúra csaknem valamennyi szegmentumát át kell tekinteni* (például még a gyermekjátékok kultúráját is) *ahhoz, hogy rátaláljunk a termékenység, a vitalitás minél több és minél mélyebbről feltörő vagy latensen élő erőforrására*, hogy megérthessük, megtalálhassuk a kártékony elváltozásokat, a visszafordíthatatlanokat, de a visszafordíthatókat is, a mai kor szintjén beválthatókat (értékrend konvertibilitás), hogy mindezek nyomán lehetséges és hatékony korrekciókat lehessen alkalmazni.

Tanulmányaim és alap kutatásaim alapján abból a feltevésekből indultam ki, hogy a népi kultúra – a nemzeti műveltség egyik alappillére – sok-sok megnyilatkozásának, ágazatának van közvetlen vagy közvetett üzenete mai gondjaink megoldására is. Van, mert az élet alapvető kérdéseire, kihívásaira keresett mindig választ és kiutat, és mert soha sem művelte a csak önmagáért valót.

Kutatási tapasztalatom, eredményeim – születés, házasság, halál a paraszti társadalomban – késztettek közvetlenül arra, hogy noha nem vagyok a népesedésnek és a népeség tudományának szakértője (csak általános műveltségi szintű értője), mégis kiszűrjek

valamit abból az élet- és világszemléletből, az élet öröknek mondható jelenségeit tükröző műveltségéből, mely a székely–magyar közösségek népesség-filozófiájának is alapját képezte. Nem tételelesen, hisz a parasztságnak általában nem volt és ma sincs sem tételes doktrínája, sem más területre „kidolgozott” elmélete, de tetten érhető és kihámozható ez a szemlélet bizonyos élethelyzetekre alkalmazott gondolkodásának, döntéseinek algoritmusából, viselkedéséből, munka- és életviteléből, hitéletéből, meséiből, bölcsességét néhány szóba sűrítő szólásaiból, közmondásaiból.

Feltételezésem igazolására természetesen Csíkszentdomokos népességszámának alakulásából indultam ki, mert az átmeneti szokások kutatását itt végeztem három évtizeden át, és a népesség tekintetében is éreztem a falu különlegességét. A hiányos adatok ellenére is, kimutathatóan, évszázadok óta, kisebb megtorpanásokkal növekedett a népesség száma. A tendencia az utóbbi 150 év alatt határozottan felívelő. Köztudott, hogy az egész Székelyföldön, de Csík megye községei között Csíkszentdomokos mindenképpen a nagy települések közé tartozik. Ami viszont a gyermekáldást illeti, bizonyára az első, vagy csaknem első helyen áll, illetve állt. A község sajátos demográfiai helyzetére már a század eleji és két háború közti szép- és szociográfiai irodalom is felfigyelt, hisz’ székelyföldi viszonylatban is a legnagyobb népességtartalékot biztosított, termelt ki magából.

Mi lehetett ennek a demográfiai jelenségnek a titka?

Vizsgálódásaim bizonyítják, hogy semmi esetre sem az, amit Böződi György állított, hogy ti. a szentdomokosiak nem ismerték a születésszabályozást, vagyis hogy a magas gyermeklétszám a domokosiak primér ösztöneinek kiélésével magyarázható.

Ellenkezőleg. Az adatok sokasága bizonyítja, hogy Szentdomokoson, de az egész magyar parasztság körében ismerték a családtervezés, illetve a fogamzásgátlás és magzatelhajtás technikáit. A nem ritkán tragédiába torkolló házi abortív praktikák sokaságát gyűjthettem fel Ceaușescu abortusz törvényének köszönhetően, ami hatalmas latens tudást volt képes előhívni.

A kutatás azt bizonyítja be, hogy a község életszemlélete erőteljesen gyermekcentrikus, amire Szabó Dezső is ráértett még a XX. század elején végzett nyelvjárási kutatásai alkalmával, Venczel József is megfogalmazott a két világháború között.

A Miért kell a gyermek a parasztcsaládban, Csíkszentdomokoson? részkérdés vizsgálata során bebizonyosodott a tudatos, és nem ösztönös, gyermekakarás ideológiája. A tag, összetett, a paraszti pragmatikus életfilozófiából fakadó motiváció-kör alapján e beszámolóban csak azt tudom elmondani, hogy a válaszokban, érvelésekben megtalálni az anyagi-vagyoni, társadalmi, szociális, vallási, nemzeti, érzelmi, életszemléleti szempontokat egyaránt.

Szükség van a gyermekre, mert van kire hagyni a vagyont, mert öregségben támasz, betegségben gondozó, mert az apa nevét továbbviszi, a nemzetség nem hal ki, mert lesz, aki a szülőket eltemesse, mert a gyermek az élet értelme, öröm és boldogságforrás, hogy család legyen a család, mert a magyarság fenntartója, mert a szülői büszkeség éltetője, mert akkor van kit hazavárni, mert Isten áldása, amit el kell fogadni.

Ha a szentdomokosi és nemcsak szentdomokosi paraszttársadalomnak van gyermeket akaró ideológiája, akkor van ahhoz rendelt stratégiája is. Ezt tekintem kutatásom másik fontos eredményének, mint szerény hozzájárulás a népszaporulat kérdéskörének jobb megismeréséhez.

Mielőtt erről szólnék, megemlítem, hogy a székelyföldi népszaporulatnak történelmi okait is, reményeim szerint, mai tanulsággal.

Egyed Ákos professzor a határőr-katonafaluról írt tanulmányában arról is beszél, hogy a katonai szolgálat terhének viselése mellett fő funkciója az volt – ennek sorsában

Szentdomokos is osztozott –, hogy „a földművelést, állattenyésztést rendszerben szabályozza . . . , s az, hogy a közösséget újratermelje. Gyakorlatilag *a katonafalu népessége szaporodott . . .*” (kiemelés tőlem) – állapítja meg Egyed Ákos. Talán az is fontos adat, hogy „a határőr felettese engedélye nélkül telkét nem idegeníthette el”. Ami valószínűleg azt jelenthette, hogy a feltételek, kirótt kötelezettségek teljesítése ellenőrzés alá esett. Ezekből az adatokból, szerintem, a születésszabályozás, természetes szaporulat fenntartásának, ösztönzésének közvetett ténye is kiolvasható: „A kollektív katonáskodás”, amire a székelységet a magyar királyok már a XII. századtól bizonyíthatóan befogták, a „község újratermelésének” kötelezettsége, de a szabad földhasználat joga is összefüggenek, és úgy vélem, nemcsak politikai, gazdasági, hanem demográfiai konzekvenciájuk is volt.

A népességstratégiát illetően úgy gondolom, semmi túlzás és grandomania nincs abban, hogy a mostanság divatos stratégia szót használom egy olyan társadalommal és életkörével összefüggésben, mellyel szemben annyi előítélet élt. Megkockáztatom kimondani, hogy a paraszti társadalomban, ugyan nem tételesem, a stratégia szónak igen sok esetben, élethelyzetben nagyobb a realitása, mint a rátartisággal magasan szervezett, iskoláztattak által vezetett életerek némelyikében. Mindezt arra alapozom, hogy az öntörvényű, belső életvitelében magára hagyott, befele forduló, sok vonatkozásban zártnak hitt paraszti társadalom megfogalmazta a lét és élet működőképes fenntartásának közeli és távoli, de állandó és stabil cselekvési rendszerét, cselekvési modelljét, normatíváit, az egyéni cselekvés és szabadság határait. Ebből a belső közakarattól és célból alakult ki a paraszti közösség szokáskultúrája, amit én sajátos jogrendszernek is tartok, mely tagjainak csaknem minden tettét szabályozza igenlő és tiltó „táblákkal”.

Más szóval, a paraszti társadalomnak, jogi értelemben, volt törvénye, politikai értelemben „belpolitikája”. A vétőket pedig a szokás, illetve törvény, a „politika” sajátosságának megfelelően sajátosan szankcionálta.

Néprajzi szempontú tűnődéseimmel éppen arra próbálok rávilágítani, ami korszerű és ható lehet, hogy a paraszti társadalom egy nagyon összetett „gyermekpolitikát”, „demográfiai politikát” „dolgozott ki”, tartott fenn egész kultúrájában, és nemcsak néhány leszűkített és alkalmyszerűen felbukkanó területen, mint ahogy az korunk társadalmában történik. Fontos észrevenni, hogy mindezt hagyományá léptette elő, és akként honosította meg, vagyis időtávlatba helyezte, és ezáltal garantálta működését, mert társadalmilag, gazdaságilag, egzisztenciálisan ebben érdekelve volt, ezt felismerte és realizálását következetesen követte. Ami kiemelhetően példaadó, hogy kulturális, erkölcsi és hitbéli ébrentartása által természetes tudati tényezővé is tette a gyermeknemzés, gyermekfogadás és -gondozás ügyét. Olyan létszükségleti kérdéssé, mint a lét bármilyen más mindennapi és állandó szükséglete.

Lényegi és alapkövetkeztetés lehet tehát a mai társadalom számára a *paraszmodell*, mely a *népszaporulat kérdéskörét komplex rendszernek tekinti*. Vagyis az a felismerés, hogy a szaporulat lankadatlan, összközösségi (társadalmi), mindenkire érvényes és mindenkit integráló ügy, amihez a közösség egyetlen tagja sem viszonyulhat sem kívülről, sem távolról, sem közönnyel, cinizmussal. Erre igen érdekes példa lehet a meddőség megítélése, illetve a meddőséggel való „elszámolás” a falu közvéleménye előtt. Merthogy nemritkán a vétségek kategóriájába tartozott, és részben oda tartozik ma is. Akárcsak a gyermekszülés, a meddőség is egyszerre volt egyéni és közösségi ügy, gond. Sem családi, sem faluszinten nem nyugtázták egyszerű tudomásulvétellel. Az asszonyi meddőség, a férfiúi magtalanlás beszédtema volt, szégyen volt, a művi úton előidézett meddőség pedig súlyos erkölcsi megítélés alá esett. Volt eset, hogy a férj inkább megbocsátotta a félrejárást, ami amúgy súlyos erkölcsi vétség volt, „ha így tudott magot fogni”, mintsem gyermek nélkül maradjanak.

Erre az állapotra válasz a minden áron gyermeket akarás stratégiája. Ritkán találtam nagyobb összhangot eszmény és valós emberi igyekezet között, mint élő adatközlőim és a mesehősök gyermekgondjai között.

A gyermekért búcsúra járó, bójtót, kilencedet fogadó, terhességért imát rebegő, fürdőkezelésre járó domokosi asszonynak a mesebeli szegény asszony megfelelője így fohászodik:

„Ó, én uram, Istenem – mormolja magában –, csak egy akkora kis gyermeket adj, mint egy babszem, holtomig mindig áldalak érte.”

Így lett a minden áron gyermek akarásából Babszem Jankó, Kégyó Királyfi és még sokan mások, akik a felfokozott gyermekvágyban, gyermek iránti epekedésben fogantak.

„A királyné felvette a két kezét az ég felé: – Istenem, miért nem vagyok én érdemes gyermekre? Ha nem akarsz adni gyermeket, adj bár egy kégyófiat, hogy nekem es legyen bár egy magzatom.”

A domokosi adatközlők vallomásaiból látható, hogy a családot nem a gyermek jötte vesztelyeztette, hanem a gyermektelenség. Ezt üzeni a magyar közmondás is: „Egy szelet kenyereimmel több van”, ami nemcsak azt jelenti, hogy gyermekem van, hanem az egyetemes és már a keresztény kor előtti szimbolika alapján az áldás és gyarapodás gyönyörű metaforája. Babszem Jankó nem szegénységet hoz a szegénységbe, hanem gazdagságot, nem nyomorba dönti a családot, mint mostanság halljuk, hanem felemeli. A család gazdaságilag prosperálni kezd: „Jankó hat ökrös szekérrel lepte meg a két ütött-kopott girhes ökörrrel szántó apját.” Ő az, aki „kirántja a szekeret a sárból” (milyen remekül dramatizált metafora, szólamondás!), aztán küldetést teljesít: 12 szekér vasból buzogányt csináltat, azzal megy hetedhét ország ellen. Kalandja után visszatér az öreg szülőkhöz (lásd a domokosi motivációkat), akik már palotában laknak, de az örömet számukra Jankó jelenti.

A büszkeséget is!

A nagy úr kérdésére: „Ki hajta az ökröt, ki tartja az ekét, ki kongat azzal az ostorral ..., ki csinálja mind ezt a csudát? – a szegény ember így válaszol: – Hát biz azt, nagyságos uram, csak *a fiam*, Babszem Jankó! ...”

Csak néhány példával érzékeltettem, hogy Szentdomokoson, de a mesék üzenete által az egész magyar paraszti gondolkodásban milyen nagy öröm a gyermek, mert az élet értelmet nyer általa, akárcsak Mirkó királyfi nagytatájának és sok más mesehősnek az életében, és ezért az örömmért kitaróan, ténylegesen és spirituálisan egyformán tesznek.

Budai Ilona és társai egy másik gondolkört vetnek fel: a szabadság furcsa értelmezését. Nem kell föltétlen hagyományos közösségben élni ahhoz, hogy megtapasztaljuk, hogyan módosul a nő társadalmi (társasági, kisközösségi) megítélése annak függvényében, hogy van-e vagy nincs gyermeke. A paraszti társadalomban mindenképpen szempont volt az emberi minőség közösségi, társadalmi megítélésében.

A gyermekét magzatként elutasító nő, a lét későbbi, végső kifejtésében a gyermekeit elhagyó Budai Ilona, Gyönyörű Bán Kata, Szívtelen anya stb. sorsában osztozik. A választás dilemmájában – gyermek vagy pénz, kincs, egyéb – szabadon döntő Budai Ilona nem egy másik balladai hőssel konfrontálódik, hanem az emberi lét hatalmas helyzetével. Úgy gondolom, Budai Ilona sorshelyzete egzisztenciális kérdés. Nemcsak arról szól, hogy a gyermekeit (bocsait) szarva között mentő bivallyal való találkozása emberi/anyai lényegének, ösztönének alacsonyrendűségére döbben rá: „Istenem, Istenem, szerelmes Istenem! / Egy baromállat, én egy lelkes állat”, hanem arról is, hogy belső és külső világa egyaránt kiürül és összeroppan: „Immár olyan vagyok, mint út mellett a fa: / Aki ott elmenyen, ágaimot rontja, / Ágaimot rontja s a sárba tapodja”.

A balladai szemlélet (ami se nem nemzeti, se nem népi, hanem egyetemesen emberi) szerint a nő testi és emberi szépséglobbjai gyümölcsnélküliségükben elvesztik becsüket.

Szentdomokosi asszonyaim bűnnek tartották a magzateltevést, még akkor is, ha arra mindjárt a fogamzás után került sor. Logikájuk, akár a japánok hagyományos műveltségében, egyszerű: már az első perc, az első óra, az első nap része a kilenc hónapnak. A magzat első pillanatától önálló életnek számít.

Egy szem búzáért nem oldjuk meg a zsákokat – mondja a közmondás.

Ez is stratégia! Szóltam korábban a minden áron gyermekről mint kivételes élethelyzetről. A Székelyföld paraszti társadalmában (és nemcsak) azonban az egykezés visszautasítása elvi kérdés volt. A közmondás szimbólumai egyértelműek: több gyermeket akarunk, mint egyet.

A szentdomokosi négygyermekes családmodell – egy kell az apának, egy az anyának, egy a hazának, egy a halálnak –, a mesebeli háromgyermekes családmodell reális egyéni, családi, illetve társadalmi szükségletre válaszol: a szülők biztonságára (a motivációk sokaságát idézem a tanulmányban), a haza, a nemzet szükségletére, amit ma nem kell föltétlen heroikus értelemben vennünk. A hazának ma jó tanítóra, tanárra, papra, orvosra, mérnökre, tudósra, alkotóművészre, államférfiúra, politikusra, kitűnő szakmunkásra van szüksége. Hogy azzá váljon, az „arra való gyermek”-nek, ifjúnak el kell mennie otthonról, a családon túl mutató küldetést kell vállaljon, mint rendszerint a mesebeli harmadik fiú. Missziója: más közösséggel, éppen távoli rokonsággal kapcsolatteremtés, árucseré lebonjolítása, vagyonszerzés, anyagi gyarapodás, tudás- és tapasztalatszerzés, házasságkötés, és végül visszatérés oda, ahonnan elindult, ahol mindezek hasznosíthatók, gyümölcsözteszhetők.

Hogy mennyire így van, ezt is Babszem Jankó a minden áron akart gyermek példája bizonyítja. Egy napon Babszem Jankó így szól édesanyjához: „Látom már, édes szülém, hogy nekem útra kell kelni. Elmegyek hát én országgá-világgá ... Hiába mondta neki az édesanyja: »Ne menj, te, fiam, sehoval!« Babszem Jankó csak azt hajtogatta, hogy neki menni kell”. Aztán amikor találkozik egy emberrel, annak kérdésére így válaszol: „*Megegyek országot-világot látni.*” (Kiemelés tőlem.)

Más mesékben pedig a szülők a legtermészetesebb módon tudomásul veszik a fiú(k) szándékát, marasztaló szó nélkül élelmet (hamuba sült pogácsát) tesznek a tarisznyába, és útra engedik. Szinte nyoma sincs az érzelmes búcsúnak, nem hangzanak el visszatérésre intő szavak, a végleges távozás még csak gondolatban sem fogalmazódik meg, mert a visszatérés törvényszerű.

Más szóval, a paraszti társadalomszemlélet, mely a szokásokban konkretizálódik, vágyként pedig a mesében, közmondásban stb. fogalmazódik meg, nos, ennek bölcsessége arról szól, hogy a család mint alapközösség biztonságáért valaki(k)nek maradni kell itthon is („a szülők mellett”), de új szerveződések, társadalmi struktúrák, szövetségek, érdek- és szakmai közösségek létrehozataláért, működtetésükért valaki(k)nek el is kell menni otthonról. Az elmenők minősége, szellemi és fizikai ereje (önkéntelenül is a hannoteri Világkiállítás magyar pavilonjának megálmódói, kivitelezői stb. jutnak eszembe) viszont a gyermekkinálat, emberkinálat minőségéből, erőtartalékából adódik, annak pedig a záloga nem más, a paraszti szemlélet szerint, mint a kvantitatív gyermekállomány. Csak az a közösség (családi, falusi, nemzeti) tud eredményes, sikeres lenni, ahol lehetőség van a szelekcióra, ahol számbeli embertöbblet is van. Ellenkező esetben a kontraszelekció kényszere, defenzív logikája működik. Ha nincs fiúgyermek, aki elmenjen, a család elszigetelődik, hacsak egy van, és az megy el, a szülők támasz nélkül maradnak.

Köztudott, hogy tehetséges, ügyes, életre való, kiegyensúlyozott személyiségű gyermek többnyire ott és onnan került ki, ahol, kis túlzással „annyian vannak, mint a resta li-

ka, sőt még annál is több”. A mesében megfogalmazott élethelyzet a túlzás ellenére sem vezetett tönkremenéshez, kétségbeeséshez.

Szóval, és kutatásaim ezt egyértelműen sugallják, az is üzenete a népi kultúrának és társadalommodellnek, hogy csak az a nemzet tud megfelelni az egyre bonyolódó világunk kihívásainak, amelyik humán tartalékait kvantitatív és kvalitatív szempontból újratermeli, gyarapítja. Az is, hogy előbb lappangó, de kirobbanható, előbb az egyéni pszichét nyomasztó, majd társadalmi dimenzióban jelentkező szorongást, feszültséget gerjeszt az az állapot, ha évről évre többen hagyják abba a munkát, mint ahányan elkezdik.

Stratégia az is, noha tudom, hogy a mai közgondolkodás ezt akár embertelennek is tartja, hogy a paraszttársadalom, a székelyföldi mindenképpen demográfiai többlettel kezelte mindazt, amit a mai egészségügyi ellátás próbál megoldani: a társadalom humán tartalékának biztosítása. Ilyen összefüggésben érthető meg a szentdomokosi családtervezési modellből az „... egy gyermek kell a halálnak” rész. Más szóval, a közösség, a társadalom erőnlétét természetes szelekcióval garantálta. A megbetegedett vagy betegen született gyermeket gyógyította (lásd a népi medicina bravúrait!), de „az életre nem valót” nem mentették meg minden áron, a halált nem standardizálták, mint napjainkban, csecsemőt is temettek.

Kinek gyermeke nincs, öröme sincs, bánata sincs! A gyermekstratégia érzelmi világra vonatkozó közmondása. A két, mellérendelt viszonyban álló kijelentő mondat üzenete a két lelkiállapot egyenlő esélyét sugallja: mind a kettőt elfogadja, az érzelmek dialektikáját hitelesíti. Tagadva fogalmazza meg az öröm és bánat reális harmóniáját, az ember egyetemes örömgigényének egyik forrását a gyermekben jelöli meg.

Arról is szoltam a tanulmányban, hogy a parasztembernek azért is kell a gyermek, hogy legyen, aki vagyónát, birtokát örökölje, átvegye, tovább gyarapítsa. Ebben a motivációban gazdasági természetű létfilozófiája nyilvánul meg. Tulajdonképpen a paraszti túlélési stratégiának egy áttételes változata. Ennek a lényege pedig az, hogy mindenből tartalékolni kell, a függőséget minimumon tartani és ezáltal kivédeni azokat a váratlan csapásokat, amelyek elsősorban kívülről érhetik. Mindennek legalább két feltétele volt: a hosszú távú tervezés és a garancia, hogy a törődéssel, fáradságos munkával létrehozott vagyon nem kerül idegen kézre. Olykor az öregkori gondozás biztonságánál is fontosabb volt az a tudat, hogy a vagyon „jó kezekben marad”. Ez pedig a hagyományos paraszti munkaerőkölcson alapszik, mely szerint a munka és gyümölcse emberi minőséget, hierarchiát hordozó tényező; ama erkölcsi parancson, hogy a munkával létrehozott értéket meg kell becsülni. A paraszti család sajátos életvitelével úgy is tekinthető, mint egy nép, ország, nemzet miniatűr előképe: a családfőknek, szülőknek gondoskodniuk kellett a megmaradásról, fennmaradásról, a család birtokának, vagyonának garantált tulajdonosairól, örököseiről.

A gyermekkultusz stratégiájának egy másik megnyilvánulását abban látom, hogy a gyermek jelen van a paraszti kultúra nagyon sok műfajában, abban, hogy a közösség fontosnak és szükségesnek tartja a gyermekkel való foglalkozást. A szokások, rítusok, költészet, hiedelmek, mágikus praktikák stb. sokasága mind-mind pozitív „propaganda” is a gyermekért, a születésért, családért. Ehhez hasonló eszmiséggel találkozunk az európai népek folklórkultúrájában. Ugyanez a kultúra állást foglalt azokkal a mostanság járványként terjedő, a médiák által terjesztett szemlélettel szemben, mely szerint a ma megszületett gyermekekre csak nyomorúság és nélkülözés vár. A Bolondfalva című mesét idéztem. A mese arról szól, hogy volt egy falu, melynek lakói mindig sírtak-rítottak, amikor gyermek született, merthogy egyszer meg fog halni. A szomszéd falusiak pedig mit tehetek volna, megvetésből Bolondfalvának nevezték el a falut. A metafora tágabb értelmezésétől eltekintek, és mentsem az ég, hogy a mi népünk ilyenfajta stigmának legyen kitéve.

Záró gondolatként szükségesnek tartom leszögezni, hogy kutatásaimat összegező tanulmányomban nem egy teljességében idejét múlt kultúrát akarok visszaerőltetni a jelenbe, hanem annak energiát is hordozni képes szellemiségét. Úgy gondolom, az egzisztencia alapkérdései ma sem mások, a lét emberi, egyéni, nemzeti motivációi ma sem mások. A hozzájuk való viszonyulás, igen, az sérült, módosult, változott.

Nem egy, kétségtelen ma már sok vonatkozásban anakronisztikus modellhez való visszatérésben látom a népesedés gondjaira a megoldást. Az én elmélkedéseimet nem is hiszem megoldásnak, de lehetnek szerény elemei a megoldások makrorendszerének, aminek kidolgozását azonban fontosnak tartom.

Hiszem, hogy a lét folytonosságát, az emberi kapcsolatokra, családtagok kölcsönösségére épülő, így a veszélyt is jobban visszatartó életideált sugárzó paraszti kultúránk eszmeisége, lelkesége, hite, erkölcsi normarendszere, jogszokásai, optimista világszemlélete és nem utolsósorban pragmatizmusa – igenis lehet a korszerű civilizációban élő magyar ember számára biztonságot és felemelkedést nyújtó életfilozófia. Biztonságot nyújthat egyéni boldogulásában és a nemzet számára. Természetesen más dimenzióban és interpretációban, csak meg kell találnunk az átválthatóság, a konvertibilitás módozatait.

A közösségi értékeket és értékrendeket védő, közvetítő hagyomány – ezt ma, veszélyeztetettségünkben jobban kell éreznünk, mint bármikor – nemcsak a múlthoz való ragaszkodást jelentette, mint ahogy néhányan a mai okoskodók és kézlegyintők vélik, hanem a közösségek (mai szóval) védelmi hálóját is a kívülről jövő, máshonnan hozott, átvett, kultúránkat, életszemléletünket erodáló, humánunkat devalváló jelenségekkel szemben.